

LAW FOR YOU

Mwongozo mfupi wa sheria kwa wahamiaji wapya wanaoishi katika Australia Kusini

SWAHILI KISHWAHILI

ALIYOMO

Mwanzo	1
Sheria nchini Australia	2
Kuendesha Gari	3
Kununua Gari Lililotumiwa	4
Ajali ya Gari	5
Kununua Bidhaa na Huduma	6
Polisi	7
Vurugu ya Familia	8
Kukodi nyumba	9
Ndoa	10
Kuachana na Talaka	11
Watoto na Kuachana	12
Kutunza Watoto	13
Maamuzi ya Serikali	14
Kazi	15
Faini	16

Sheria Kwa Wewe

mwongozo mfupi wa sheria kwa wahamiaji wapya wanaoishi katika Australia Kusini

Hii ni mwongozo msingi wa sheria kwa wahamiaji wapya wanaoishi katika Australia Kusini. Inakusudia kusaidia watu ambao hawasemi Kiingereza kujifunza sheria muhimu na kujua kuhusu huduma zinazopatikana kwa kusaidia watu wenye matatizo ya kisheria. Kama mtu ana tatizo ya kisheria ni muhimu kupata ushauri wa kisheria haraka iwezekanavyo.

Mwongozo huu ulitengenezwa na Tume ya Huduma za Kisheria kusaidia elimu ya kisheria kwa wahamiaji wapya. Ni pia unaweza kutumika na watu ambao wanahitaji kuelewa dhana ya msingi ya kisheria na wapi pa kupata msaada.

Je, una swali kuhusu haki zako za kisheria au unahitaji usaidizi na shida ya kisheria? Nenda kwa Tume ya Huduma za Kisheria ili kupata ushauri na habari bila malipo. Wanasheria wetu wanaweza kukusaidia kwa njia ya simu au kwa miadi. Ni siri na wanaweza kupanga na kulipia kwa mkalimani. Piga simu kwenye Laini ya Msaada wa Kisheria kwenye 1300 366 424. Huduma hii inapatikana saa3 asubuhi hadi saa10:30 jioni Jumatatu hadi Ijumaa (yaani 9am-4:30pm Monday – Friday). Kama ukihitaji mkalimani ili kukusaidia kuwasiliana na Tume ya Huduma za Kisheria, piga simu Huduma ya Utafsiri na Ukalimani (TIS) kwanza kwenye 131 450 na kisha omba kwa nambari ya simu ya 1300 366 424.

Sheria nchini Australia

- Kila mtu lazima afuate sheria.
- Kama unavunja sheria, unaweza kupaswa kulipa fedha au kwenda mahakamani.
- Habari za bure kuhusu sheria zinapatikana kwa kila mtu.
- Unaweza kupata msaada wa bure wa kisheria kutoka Tume ya Huduma za Kisheria.

Kwa Habari Zaidi

Legal Services Commission
(kupata ushauri wa maelekezo ya jumla)
1300 366 424
www.lsc.sa.gov.au

Translating and Interpreting Service (TIS)
131 450

Kuendesha Gari

- Lazima uwe na leseni halali ya kuendesha gari katika Australia Kusini. Kama wewe ni mtu mpya kwa Australia Kusini uliza Service SA kama leseni yako ni halali.
- Hupaswi kuendesha wala kugesha barabarani gari ambalo halisajiliwi..
- Kila mtu lazima avae mkanda wa gari, ikiwa ni pamoja na watoto. Watoto wanahitaji viti maalum vya gari na mikanda maalum. Aina ya kiti cha gari au mkanda unahitaji kutumia inategemea ukubwa na umri wa mtoto. Kwa taarifa zaidi wasiliana na Kidsafe SA.
- Lazima ujifunze na kutii sheria zote za kuendesha gari. Adhabu kwa kuvunja sheria hizi inaweza kuwa pamoja na faini, kufungwa gereza, na kupoteza leseni.

Kwa Habari Zaidi

Legal Services Commission
(kupata ushauri wa maelekezo ya jumla)
1300 366 424
www.lsc.sa.gov.au

Translating and Interpreting Service (TIS)
131 450

Service SA
13 10 84

Kidsafe SA
8161 6318
www.kidsafesa.com.au/road-safety

Kununua Gari Iliyotumiwa

Kununua kutoka kwenye yadi ya gari:

- Panga fundi au RAA (Shirika la Gari la Kifalme) kuangalia gari.
- Muuzaji wa gari lazima ahakikishe gari haiibiwa au iko chini ya mkopo

Kununua kwa binafisi kutoka kwa mmiliki:

- Panga fundi au RAA kuangalia gari.
- Wakati mwingine benki inaweza kuchukua gari kama iko chini ya mkopo. Hii inaweza kutokea hata baada ya kununua gari na kuliandikisha katika jina lako. Ili kuangalia kama gari bado iko chini ya mkopo pigia simu kwa Personal Property Securities Register (PPSR) 1300 007 777. Unahitaji 'Namba maalum ya gari' (VIN) ambayo hupatikana kwenye karatasi ya usajili na kwenye injini. Utafutaji wa PPSR una gharama ndogo na unaweza kulipa tu na kadi ya mikopo.
- Hakikisha gari haikuibiwa. PPSR inaweza pia kukuangalia.

Kwa Habari Zaidi

Legal Services Commission
(kupata ushauri wa maelekezo ya jumla)
1300 366 424
www.lsc.sa.gov.au

Translating and Interpreting Service (TIS)
131 450

RAA
131 111

Personal Property Securities Register
1300 007 777
www.ppsr.gov.au

Ajali za Gari

- Kama kuna ajali ya gari kila dereva lazima asimame na kusaidia kama mtu amejeruhiwa.
- Madereva wanapaswa kubadilishana maelezo yao: jina, anwani na kampuni ya bima.
- Toa ripoti kwa polisi kama mtu yeyote amejeruhiwa au gharama ya jumla ya matengenezo ya magari yote ni zaidi ya \$ 3000.
- 'Bima ya lazima ya mhusika wa tatu' inajumuishwa wakati wa kulipa usajili wa gari yako. Hii inalipa fidia kwa mtu ambaye amejeruhiwa katika ajali ya gari. Halipi kwa ajili ya matengenezo ya magari.
- Kuna aina nyingine za bima unaweza kuzipata kukarabati magari:
 - 'Bima ya mali ya mhusika wa tatu (Third party property)' hulipia uharibifu wa gari ya mtu mwingine kama ajali alikuwa kosa lako.
 - 'Bima ya ukamilifu' (Comprehensive insurance)' inalipa kwa uharibifu wa zote gari yako na gari ya mtu mwingine.

Kwa Habari Zaidi

Legal Services Commission
(kupata ushauri wa maelekezo ya jumla)
1300 366 424
www.lsc.sa.gov.au

Translating and Interpreting Service (TIS)
131 450

Police
Piga simu kwa 000 katika dharura au kwa 131444 kwa mahudhurio ya polisi (kama si ya dharura).

Kununua Bidhaa na Huduma

- Una haki kama kitu unachonunua kimevunjika, hakiko salama, hakifanyi kazi au inaonekana tofauti na jinsi inavyopaswa kuonekana. Unaweza kupata kitengenezewe, au kupata kingine kipya au kupata pesa yako tena. Hii inaweza kutokea hata baada ya udhamini umeisha.
- Daima hifadhi risiti.
- Kabla ya kutia saini kwenye mkataba uliza mtu akusaidie kuelewa maana yake. Hii ni muhimu sana kwa mikataba ya muda mrefu kama vile kwa ajili ya simu ya mkononi.
- Karatasi ya 'Wanabiashara wasigonge mlango' ukiweka kwenye mlango wako wa mbele inaweza kuzuia watu kuja nyumbani kwako kukuuzia mambo.

Kwa Habari Zaidi

Legal Services Commission
(kupata ushauri wa maelekezo ya jumla)
1300 366 424
www.lsc.sa.gov.au

Translating and Interpreting Service (TIS)
131 450

Consumer Credit Law Centre SA
8342 1800 (wapiga simu wa porini)

Polisi

- Polisi wanalinda jamii na kuhakikisha kuwa watu wanafuata sheria. Polisi lazima pia wafuate sheria.
- Wakati polisi wanafanya uchunguzi wa uhalifu wanaweza kuuliza maswali mtu yeyote.
- Si lazima kujibu maswali mengine yoyote Polisi wanakuuliza badala ya kutoa jina lako, anwani na tarehe yako ya kuzaliwa.
- Kama unaendesha gari lazima pia uonyeshe Polisi leseni yako kama wanaikuuliza.
- Una haki ya kupata ushauri wa kisheria kabla ya kujibu maswali mengine ya Polisi.
- Kama Kiingereza sio lugha unayopendelea una haki ya kuomba mkalimani wakati wowote unapoongea na Polisi.

Kwa Habari Zaidi

Legal Services Commission
(kupata ushauri wa maelekezo ya jumla)
1300 366 424
www.lsc.sa.gov.au

Translating and Interpreting Service (TIS)
131 450

Police

Piga simu kwa 000 katika dharura au kwa 131444 kwa mahudhurio ya polisi (kama si ya dharura).

Vurugu za Familia

- Katika Australia kuna sheria za kulinda watu dhidi ya vurugu za familia.
- Vurugu za familia zinaweza kuwa aina nyingi ikiwa ni pamoja na unyanyasaji wa kimwili, kisaikolojia, matusi, kihisia na wa kiuchumi.
- Hakuna mtu ambaye aishi katika hofu ya vurugu za familia. Ni kosa kubwa kwa polisi na mahakama.
- Polisi na mahakama wanaweza kutoa amri ya kumwambia mwanafamilia kuacha vurugu za familia baadaye. Hii inaitwa 'Amri ya Kuingilia' ('Intervention Order').
- Kama mwanafamilia haitaacha vurugu atakuwa na taabu na sheria.
- Kuna huduma maalum za bure ambazo zinaweza kusaidia watu ambao hawajisikii salama nyumbani. Hizi ni pamoja na malazi ya wanawake, huduma za ushauri na ushauri wa kisheria.

Kwa Habari Zaidi

Legal Services Commission
(kupata ushauri wa maelekezo ya jumla)
1300 366 424
www.lsc.sa.gov.au

Translating and Interpreting Service (TIS)
131 450

Women's Legal Service
1800 655 037

Domestic Violence Gateway Helpline
1800 800 098

Police

Piga simu kwa 000 katika dharura au kwa 131,444 kwa mahudhurio ya polisi kama si dharura.

Kukodisha

- Wenye nyumba lazima watunze nyumba katika hali nzuri..
- Wapangaji lazima waambie mwenye nyumba kama mali yoyote imeharibika.
- Wenye nyumba analipa kwa ajili ya matengenezo isipokuwa mpangaji amesababisha uharibifu.
- Wapangaji lazima walipe kodi na weka nyumba kuwa safi, nadhifu na katika mpangilio mzuri.
- Pata risiti ya kuthibitisha umelipa kodi.
- Wapangaji lazima wasifanye kelele nyingi au kusumbua majirani zao.
- Huwezi kufukuzwa bila kupata amri kutoka mahakamani.

Kwa Habari Zaidi

Legal Services Commission
(kupata ushauri wa maelekezo ya jumla)
1300 366 424
www.lsc.sa.gov.au

Translating and Interpreting Service (TIS)
131 450

RentRightSA
1800 060 462

Ndoa

- Katika Australia ndoa ni kati ya watu wawili wote wenye umri wa miaka 18 au zaidi.
- Katika hali maalum vijana wenye umri wa miaka 16 au 17 wanaweza kuoana kama mahakama anatoa ruhusa. Ni nadra kwa mahakama kutoa ruhusa hii.
- Sheria hairuhusu mtu chini ya umri wa miaka 18 kuchukuliwa nje na kuoana na kuolewa.
- Katika Australia hakuna sheria ambayo inahitajika watu kuwa kuoana kwa kisheria ili kuishi pamoja.
- Kuwa katika ndoa hakumpi mume au mke haki ya kufanya mapenzi na mtu ambaye ameoana naye. Kama mtu hakukubali kwa hiari kushiriki mapenzi, hii inaitwa ubakaji, hata kati ya watu wawili ambao wameoana.

Kwa Habari Zaidi

Legal Services Commission
(kupata ushauri wa maelekezo ya jumla)
1300 366 424
www.lsc.sa.gov.au

Translating and Interpreting Service (TIS)
131 450

Kuachana na Talaka

- Mtu yeyote ambaye hataki kukaa kwenye ndoa anaweza kupata talaka. Haijalishi ambaye alikuwa na makosa.
- Talaka ni mwisho rasmi wa kisheria wa ndoa. Ni lazima uiombe kwenye mahakamani kupata talaka.
- Kabla unaweza kuomba talaka lazima kwanza kuacha kuishi kama wanandoa kwa angalau miezi 12.
- Inawezekana kutenganishwa wakati mnaoishi katika nyumba moja kwa muda mrefu kama wewe hushiriki tena shughuli za kawaida za ndoa kama vile kulala pamoja, kula chakula pamoja, kushirikiana akaunti za benki au kwenda nje pamoja na watoto wako.
- Kuna sheria za familia juu ya kutunza watoto na mgawanyiko wa mali baada ya kuachana. Sheria hizi zinaweza kutumika bila kujali kama ndoa yako ni ya kisheria au la.
- Kama wewe unafikiria kuachana au mmeachana tayari, unapaswa kupata ushauri wa kisheria. Mwakili wa kisheria anaweza kukusaidia kuelewa haki zako za kisheria na majukumu, na kueleza jinsi sheria inatumika na wewe.
- Kuachana au talaka inaweza kuathiri hali yako ya uhamiaji. Unapaswa kupata ushauri wa kisheria kuhusu hili.

Kwa Habari Zaidi

Legal Services Commission
(kupata ushauri wa maelekezo ya jumla)
1300 366 424
www.lsc.sa.gov.au

Translating and Interpreting Service (TIS)
131 450

Family Law Courts
1300 352 000

Watoto na Kuachana

- Wazazi wana wajibu kwa watoto wao. Hii haina mabadiliko hata kama wazazi wanatengana.
- Watoto wana haki ya kuona wazazi wao mradi tu kama wao ni salama.
- Wazazi wengi walioachana wanapata njia za kuendelea kushiriki huduma ya watoto wao.
- Baadhi ya wazazi ambao wameachana hawawezi kukubaliana kuhusu mipango ya watoto wao. Mwanasheria wa kifamilia anaweza kutoa ushauri wa kisheria na kuwasaidia wazazi kufikia makubaliano.
- Katika kesi kubwa, mahakama ya familia inaweza kuamua kile ambao kinaweza kutokea kwa watoto.
- Upatanishi wa familia ambapo wazazi wanakutana kwa msaada wa mpatanishi huru kujadili mipango kwa ajili ya watoto, bila kwenda mahakamani.
- Mzazi mmoja anaweza kuulizwa kulipia 'msaada wa mtoto' kwa mzazi mwingine kumsaidia kumtunza watoto .

Kwa Habari Zaidi

Legal Services Commission
(kupata ushauri wa maelekezo ya jumla)
1300 366 424
www.lsc.sa.gov.au

Translating and Interpreting Service (TIS)
131 450

Kutunza Watoto

- Wazazi lazima kutunza watoto na kuwalinda madhara.
- Wazazi wana haki ya kufundisha watoto jinsi ya kuishi. Wazazi hawaruhusiwi kuumiza watoto kwa njia ya nidhamu.
- Idara ya Ulinzi wa Watoto inaweza kutenda ili kuwalinda watoto kutoka wazazi ambao hawajali watoto wao au wanawadhuru.
- Kuna huduma za bure ambazo zinaweza kusaidia wazazi na ushauri, huduma ya watoto na ushauri nasha wa familia.
- Wataalamu ambao wanafanya kazi na watoto lazima watoe ripoti ya **Idara kwa Ulinzi wa Watoto** kama wanafikiri mtoto anaweza kudhurika.

Kwa Habari Zaidi

Legal Services Commission
(kupata ushauri wa maelekezo ya jumla)
1300 366 424
www.lsc.sa.gov.au

Translating and Interpreting Service (TIS)
131 450

Parent Helpline
1300 364 100

Idara kwa Ulinzi wa Watoto
Simu ya Kutoa Ripoti ya Unyanyasaji wa Watoto kwa 131 478
Huduma ya Mgogoro (baada ya masaa ya kazi) 131 611

Police
Piga simu kwa 000 katika dharura
au kwa 131444 kwa mahudhurio ya polisi kama si dharura.

Maamuzi ya Serikali

- Maamuzi ya viongozi wa serikali yanatakiwa kufanyika kwa mujibu wa sheria.
- Una haki ya kupata ushauri wa kisheria na kuuliza maswali kuhusu maamuzi ya serikali ambao anakuathiri.
- Wakati mwingine, unaweza kuomba maamuzi hayo yabadilishwa.
- Unaweza pia kulalamika kwa Mchunguzi Mkuu SA (Ombudsman SA) au Mchunguzi Mkuu wa Jumuiya ya Dola (Commonwealth Ombudsman) kama unaamini uamuzi wa serikali si sahihi.

Kwa Habari Zaidi

Legal Services Commission
(kupata ushauri wa maelekezo ya jumla)
1300 366 424
www.lsc.sa.gov.au

Translating and Interpreting Service (TIS)
131 450

Commonwealth Ombudsman
1300 362 072

Ombudsman SA
8226 8699
1800 182 150 (wapiga simu wa porini)

Kazi

- Kuna sheria nyingi za kulinda haki yako katika kazi ikiwa ni pamoja na:
 - kiasi gani unalipwa
 - fidia kama wewe ujeruhiwa katika kazi
 - haki sawa katika kazi
 - kuwa salama kazini
 - rekodi juu ya malipo yako, kodi na malipo ya uzeeni.
- Kama wewe ni mwanachama cha wafanyakazi wanaweza kukupa ushauri na kusaidia kulinda haki yako katika kazi.

Kwa Habari Zaidi

Legal Services Commission
(kupata ushauri wa maelekezo ya jumla)
1300 366 424
www.lsc.sa.gov.au

Translating and Interpreting Service (TIS)
131 450

Fair Work Ombudsman
(pay and work rights)
131 394
www.fairwork.gov.au/languages

Working Women's Centre SA
1800 652 697

Faini

- Faini ni aina ya adhabu ambapo unapaswa kulipa fedha kwa sababu ya kuvunja sheria.
- Kama huwezi kulipa faini yako kwenye muda uliyopangiwa, zungumza na Timu ya Utekelezaji na Kupata Tena Faini.
- Timu ya Utekelezaji na Kupata Tena Faini inaweza kupanga malipo kulingana na uwezo wako wa kulipa.
- Kama hutafanya makubaliano na Timu ya Utekelezaji na Kupata Tena Faini ina uwezo wa nguvu ya kukusukuma kulipa faini yako.
- Usipuuzi faini yako - kama huwezi kulipa, omba msaada.

Kwa Habari Zaidi

Legal Services Commission
(kupata ushauri wa maelekezo ya jumla)
1300 366 424
www.lsc.sa.gov.au

Translating and Interpreting Service (TIS)
131 450

Fines Enforcement and Recovery Unit
1800 659 538

Maelezo

Legal Services

Commission South Australia

Kuchapishwa na msaada wa Shirika la Sheria la Australia Kusini

Baadhi ya yaliyomo na picha za mwongozo huu zimebadilishwa kutoka 'Sheria ni nini? Sheria ya Australia katika nchi yangu mpya' iliyotayarishwa na tume za msaada wa kisheria za Australia.

Kanusho: Sheria inabadilika mara kwa mara na habari katika mwongozo huu inaweza kuwa siyo ya sasa. Habari katika mwongozo huu ni mwongozo wa jumla tu. Si ushauri wa kisheria. Tunahimiza watu kupata ushauri wa mtu binafsi kuhusu matatizo yao ya kisheria.